

O'RTA OSIYO XONLIKLARI DAVRIDA OT SAVDOSI (QO'QON XONLIGI MISOLIDA)

BuxDPI Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti tyutori

Ibrohimov Nozimjon Ixtiyorovich

+998(93)6262847

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Qo'qon xonligida yetishtirilgan zotli otlar va yuk tashuvchi otlarning narx-navosi va dunyo bozorida tutgan o'rni va ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirilgan. Bundan tashqari xalqaro savdo-sotiqda otlardan foydalanishning ahamiyatli jihatlari ham manbalar asosida tahlil qilingan.*

Kalit so'z: *zotli ot, pud, karvon, tuya, tuktachoy, oqquyruq, funt, sartar, arg'umoq, teri, xurjun, ipak, bo'z.*

Аннотация: *В данной статье представлена информация о цене породистых лошадей и упряжных лошадей, разводимых в Коканском ханстве, а также их месте и значении на мировом рынке. Кроме того, на основе источников также анализируются важные аспекты использования лошадей в международной торговле.*

Ключевые слова: *чистокровная лошадь, пуд, караван, верблюд, туктахой, белый хвост, фунт, сартар, пурпур, шкура, хурджун, шелк, серый,*

Annotation: *this article presents information about the price and importance of thoroughbred horses and packhorses bred in the Kokand Khanate and their role and importance in the world market. In addition, significant aspects of the use of horses in international trade have also been analyzed on the basis of sources.*

Keyword: *purebred horse, pud, caravan, camel, tuktachoy, Swan, pound, sartar, Argan, leather, khurjun, silk, bow.*

Zotli otlar Qo'qon xonligida serdaromad soha bo'lganligi bilan ajralib turadi. Bu yerda ot yetishtirish uzoq tarixga borib taqaladi va ayni shu otlar masalasida Davan va Xitoy

davrlari o'rtasida urush harakatlari ham bo'lib o'tganligiga tarix guvoh. Qo'qon xonligida yetishtirilgan otlar nafaqat O'rta Osiyoda, balki butun dunyoda yuqori baholangan. Qo'qon xonligidan Buxoro bozorlariga yuk tashuvchi va zotli otlar ham olib borilgan. XIX asr 60-yillarida 35 pud yuk tashuvchi va 13-14 pud yukni ko'tara oladigan Qo'qon otlari Buxoro bozorlarida 5 tillodan 15 tillogacha sotilgan²².

XIX asr 30-yillarida Xitoydan Yorkent, Qo'qon orqali "tuktachoy" (gisht choy) va "oqquyruk" (kuk choy) navli choylar ot terisidan tayyorlangan xurjunlarda Buxoro bozorlariga 200 ming funt miqdorida keltirilgan. Ot terisidan tayyorlangan xurjunlarda keltirilgan xitoy choyi asl ta'mini saklab qolishi va sifati buyicha dengiz orqali keltirilgan choylardan ajralib turgan. 1862-yil G'arbiy Xitoyda Sharqiy Turkiston musulmonlari Xitoy hukumatiga qarshi qo'zg'olon ko'targuniga qadar, Xitoy choyi Yanszi daryosi buyidagi plantatsiyalardan Yorkent va Qashqarga va u yerdan Qo'qon orqali Buxoroga keltirilgan²³.

Qo'qon xonligida yuqori baholangan mashhur turkman va Mashhad gilamlari Buxoro xonligi orqali keltirilgan. Ma'lumotlarga qaraganda, Buxoro yaqinidagi G'ijduvon shahrida O'rta Osiyodagi eng yirik chorva bozori bo'lib, bu bozorga butun dunyoga mashhur turkman otlari xam olib kelingan va bu otlar qo'qonlik savdogarlar tomonidan ko'plab xarid qilingan²⁴. Qo'qondan Qashqarga otlarda olib borilgan. Buxorolik savdogarlar bu yo'l orqali Tibetgacha borgan²⁵. Xivadan Qo'qon xonligiga oz miqdorda Xiva choponlari, bo'z, po'stin, ot, tuya, ho'kiz terilari, yarim ipak mato, gilam, arg'umok otlar va Mashhad orqali keltirilgan ingliz chiti olib ketilgan²⁶.

CH.Valixonov manjurlar elchilari 1762-yilda qozoqlarning O'rta juz xoni Abdumambet va Sulton Ablayxon(1711 – 1781)ga 150 imperator istagini bildirib, bahorda Turkiston va Samarqandga harbiy yurish qilmoqchi ekanligini aytganini qayd etgan. Buning uchun ular odamlar, otlar, ho'kizlar va qo'ylar ajratishini talab qilgan²⁷. Qo'qondan

²² Мадрахимов, Зоҳ.ид Кукон хонлишида савдо муносабатлари тарихи: монография / 3. Мадрахимов. -Тошкент: «Yangi nashr», 2014. - 176 б.

²³ Туркестанский сборник. Том 26. - С. 101.

²⁴ ЎЗР МДА, И. 1-фонд, 20-руйхат, 2940-иш, 66- варақнинг орқаси

²⁵ Мейендорф Е. К. Путешествие из Оренбурга в Бухару. - Москва, 1975. - С. 128 - 130.

²⁶ Записки о Бухарском ханстве... — С. 81.

²⁷ Валиханов Ч.Ч. Соб. соч. В 5 томах. Т.1. – Алма-Ата, 1987. – С.11

Qashqarga har yili 1000 – 2000 tuyaga mollar orilgan karvon kelgan bo'lsa, bunga javoban shunday hajmdagi karvon Qo'qonga kelgan. Bu savdo karvonlarida tuya, ot, eshak transport vosita vazifasini bajargan. Eshaklarga ko'proq karvonboshi mingan. Terak dovoni yo'li ko'proq shag'alli yo'l bo'lganligi uchun tuyalar yoki otlarning oyog'iga matodan yo teridan paypoq kiygizilgan. Natijada tuya yoki otlarning oyog'i lat emagan. Otlar bu yo'ldan tez o'tishga moslashgan, ammo ular ham mashaqqatli tog' yo'lida halok bo'lgan. CH.CH.Valixonovning yozishicha, «yo'l azobi tufayli har kuni ikkita hayvon o'lgan»²⁸. Bu ma'lumotlarni XIX asr o'rtalarida Rossiya imperiyasining Qashqardagi konsuli bo'lgan A.Kuropatkinning ma'lumotlari ham tasdiqlaydi. Uning yozishicha, «ba'zan qor ko'p yog'ardi, ammo harakat to'xtab qolishi mumkin emas edi. Bu holatda karvonlarga satarlar yordamga keladi. Qirg'izlar o'z qo'toslari yordamida savdogarlarning yuklarini tashib berishar va otlarga yo'l ochish uchun qorlarni kurashar edi». O'rta Osiyo savdogarlari Rossiya shaharlariga boruvchi uzok karvon yullarida qozoq tuyalari va qisman otlaridan foydalangan. Qozoqlar tuya va otlarini savdogarlarga ijaraga berganlar va o'zlari xam yuk eltuvchi va yo'l boshlovchi vazifasida faoliyat olib borganlar.²⁹

Xazinaga tushadigan daromad keskin kamayib ketganidan so'ng 1874-yil 10-iyunda Xudoyorxon qo'shimcha soliq turlarini joriy qilgan. Unga ko'ra, chorva bozorlarida sotilayotgan qoramol va ot uchun bir tanga, tuya uchun ikki tanga, qo'y uchun yarim tanga, avvallari foydalanish tekin bo'lgan qamish yoki shox-shabbaning bir aravasidan shaxar darvozasi oldida yarim tanga, bozordagi bir o'rin uchun bir tangadan soliq olingan³⁰. Xorazm savdogarlari Hindistonga yuk olib borayotganda Amudaryo orqali kemalarda mollarni Termizgacha, undan so'ng esa ot-tuya karvonlari yordamida Balx, Qobul, G'azna,

²⁸ Кўлдашев, Шерали. Кўкон хонлиги ва Шарқий Туркистон: сиёсий, иқтисодий ва маданий алоқалар [Матн] /нашрга тайёрловчи Шерали Кўлдашев. – Тошкент: Akadempnashr, 2021. – 256 б.

²⁹ Гейнс А. К. Управление Ташкентом при Кокандском владычестве... — С. 376, 518

³⁰ Мадрахимов, Зоҳид Кукон хонлишда савдо муносабатлари тарихи: монография / 3. Мадрахимов. -Тошкент: «Yangi nashr», 2014. - 176 б.

Lahor shaharlaridan o'tib, Dehliga etkazib kelganlar. Xorazmdan Hindiston bozorlariga ko'proq yilqi otlar, qalayi, mis, oltin, kumush buyumlar olib kelingan³¹.

Yuqoridagi manbalardan kelib chiqadigan bo'lsak, jamiyat hayotida muhimlik jihatidan otlarning o'rni va ahamiyati juda yuqori bo'lganligini tahlil qilishimiz mumkin. Chunki otlar eng asosiy transport vositasi sifatida qo'llanilgan, Bundan tashqari qo'shinda ham eng asosiy o'rinda turgan chopqir otlarni qo'shni davlatlar rahbarlari ham o'z qo'shinlarida ko'rishni istaganliklari sababli ayni Qo'qon otlarining xaridorgirligini oshirgan.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Мадрахимов, Зоҳид Кукон хонлишда савдо муносабатлари тарихи: монография / 3. Мадрахимов. -Тошкент: «Yangi nashr», 2014. - 176 б.
2. Туркестанский сборник. Том 26. - С. 101.
3. ЎЗР МДА, И. 1-фонд, 20-руйхат, 2940-иш, 66- варақнинг орқаси
4. Мейендорф Е. К. Путешествие из Оренбурга в Бухару. - Москва, 1975. - С. 128 - 130.
5. Записки о Бухарском ханстве... — С. 81.
6. Валиханов Ч.Ч. Соб. соч. В 5 томах. Т.1. – Алма-Ата, 1987. – С.11
7. Қўлдашев, Шерали. Қўқон хонлиги ва Шарқий Туркистон: сиёсий, иқтисодий ва маданий алоқалар [Матн] /нашрга тайёрловчи Шерали Қўлдашев. – Тошкент: Akademnashr, 2021. – 256 б.
8. Гейнс А. К. Управление Ташкентом при Кокандском владычестве... — С. 376, 518
9. Мадрахимов, Зоҳид Кукон хонлишда савдо муносабатлари тарихи: монография / 3. Мадрахимов. -Тошкент: «Yangi nashr», 2014. - 176 б.
10. Қудрат Машарипов. Хоразмнинг Ўрта Шарқ ва Европа давлатлари савдо марказлари билан тарихий алоқалари (X-XV асрлар). Монография. Масъул муҳаррир У.Абдуллаев. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Урганч Давлат университети. Урганч, УрДУ ноширлик бўлими, 2016 йил. -78 бет.132 бет.
11. Sardor Nurmurodovich Kenjayev, Komron Mahmud o'g'li Zayniev. [Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida \(cyberleninka.ru\)](http://cyberleninka.ru) Vol. 3 No. (2022): Science and Education.634-639.
12. Kenjayev S.N. Amir Temur davlati va Xitoy(Min) imperiyasi o'rtasidagi savdo aloqalari tarixidan // “O'tmishga nazar” 4 jild, 10-son, Doi Jurnal 10.26739/2181-9599. – TOSHKENT 2021.- Б.67-74. [ИЗ ИСТОРИИ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ](http://www.reandpub.uz)

³¹ Қудрат Машарипов. Хоразмнинг Ўрта Шарқ ва Европа давлатлари савдо марказлари билан тарихий алоқалари (X-XV асрлар). Монография. Масъул муҳаррир У.Абдуллаев. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Урганч Давлат университети. Урганч, УрДУ ноширлик бўлими, 2016 йил. -78 бет.132 бет.

ГОСУДАРСТВА АМИРА ТЕМУРА И КИТАЙСКОЙ (МИН) ИМПЕРИИ | ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ (tadqiqot.uz)

13. *Ibrohimov N.I.* BUYUK IPAK YO'LINING SHIMOLIY TARMOG'IDA SAVDO IQTISODIY ALOQALAR (QADIMGI DAVR MISOLIDA). SHARQ FALSAFASI RESPUBLIKA ILMIY-USLUBIY JURNALI.-2023.1-qism 74-78.b.

14. Nurmurod Son, K. S. (2022). Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State) (In the Case of Fu An). *Miasto Przyszłości*, 29, 112–114. Retrieved from

<http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/720>

15. Сардор КЕНЖАЕВ. Amir Temurning Xitoy (Min davlati) harbiy yurishga tayyorgarlik jarayonlari va uni keltirib chiqaruvchi omillar // SOHIBQIRON YULDUZI. Ижтимоий-тарихий, илмий ва оммабоп журнал. №3(49). –Қарши, 2022.25-30 б.

16. Kenjayev S.N. . [Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China \(Min State\) \(In the Case of Fu An\) | Miasto Przyszłości \(miastoprzyszlosci.com.pl\)](http://miastoprzyszlosci.com.pl) // Impact Factor: 9.2, ISSN-L: 2544-980X.- Miasto Przyszłości Kielce, 2022. 112-114 P

17. Кенжаев С.Н. [Amir Temurning Xitoy bilan munosabatlari va Tayzi o'g'lon faoliyati \(cyberleninka.ru\)](http://cyberleninka.ru) // Science and education scientific journal, ISSN 2181-0842 VOLUME 3, ISSUE 5. ISSN 2181-0842.- Т.:1493-1497 б.

18. Кенжаев С.Н. Trade and economic relations between Amir Temur's state and the Min dynasty // International symposium of young scholars. –USA, 2021. 480-481 P. <https://papers.online-conferences.com/index.php/titfl/article/download/485/455/1746>

19. Кенжаев С.Н. Factors of Amir Temur's military march to china and the international political situation // Euro Asian Conference on Analytical Research, ISBN: 978-1-913482-99-2.-Germaniya, 2021.115-117 p. buxdupi.uz 4.Germaniya+pdf.+Kenjayev+S.N..pdf

20. Кенжаев С.Н. Хитой сари юришга тайёргарлик жараёнлари ёхуд Амир Темур ҳаётининг сўнги кунлари. // “Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Buxoro, 2022. 52-57 б. Хитой сари юришга та й ёргарлик жараёнлари....

21. Кенжаев, С.Н. (2022). [АМИР ТЕМУР ВА ХИТОЙ ДИПЛОМАТИК МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ОБЪЕКТИВ ВА СУБЪЕКТИВ ОМИЛЛАРИ | Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot \(in-academy.uz\)](http://in-academy.uz) - *Zamonaviy Dunyoda Innovatsion Tadqiqotlar: Nazariya Va Amaliyot*, 1(26), 130–135. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdit/article/view/5925>. Тошкент, 2022.18-22 б.

22. КЕНЖАЕВ, С. . [АМИР ТЕМУРНИНГ ХИТОЙ ЮРИШИ ВАҚТИДА ЖАНУБИЙ ВА ШИМОЛИЙ САРҲАДЛАР ХАВФСИЗЛИГИНИ МАСАЛАЛАРИ. | Zamonaviy dunyoda tabiiy fanlar: Nazariya va amaliy izlanishlar \(in-academy.uz\)](http://in-academy.uz) (2022). // *Zamonaviy Dunyoda Tabiiy Fanlar: Nazariya Va Amaliy Izlanishlar*, 1(25), 18–22. извлечено от [https://in-academy.uz/index.php/zdtf/article /view/5923](https://in-academy.uz/index.php/zdtf/article/view/5923)–Toshkent, 2022. 131-134 б.

23. Кенжаев С. Н. Important issues of important of improving the immunity of security, international harmony, religious tolerance in the state of Amir Temur // Янги Ўзбекистонда маънавий тараққиёт асосларини кучайтиришнинг долзарб масалалари. – Бухоро, 2022. 238-241 б. [Продолжение работы на этом сайте заблокировано. \(buxdupi.uz\)](http://buxdupi.uz)

24.Кенжаев С. Н. АМИР ТЕМУР ВА ХИТОЙ МУНОСАБАТЛАРИДА САВДОГАРЛАР ТАБАҚАСИНИНГ ИЖТИМОЙ ХАЁТДАГИ ЎРНИ | Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya (in-academy.uz) // «Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya» nomli ilmiy-amaliy konferensiya.–Toshkent, 2022.- 1 pp. 58-60 (7)

25.Кенжаев S. THE IMPORTANCE OF THE NORTHERN AND SOUTHERN NETWORK OF THE GREAT SILK ROAD IN AMIR TEMUR'S RELATIONS WITH CHINA | Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot (in-academy.uz) (2022) 1(28), 207–209. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7456181>

26.Кенжаев S.N. Амир Темурнинг Хитой билан муносабатларида Шимолий савдо йўлининг аҳамияти/ International cjnferenct dedicated to the role and importantct of innovative education in the 21st centyre 2022/7.197-199.

27.Кенжаев S.N. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida. - Science and Education, 2022

28.Кенжаев, S Murtazoyev, S Nematova, S Melsova.ROMITAN HUDUDIDA DASTLABGI ARXEOLGIK TADQIQOTLAR VA ULARNING TAHLILI//S Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya 1 (7), 53-57 [file:///C:/Users/Admin/Downloads/ZDIFT0713%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/ZDIFT0713%20(1).pdf). Кенжаев: ва Хитой муносабатлар...

29.S.N.Кенжаев, К.М. Zayniev. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida //- Science and Education, 2022 Amir [Related articles](#) [All 2 versions](#)

